

MILAN KOŠENINA

LOŠKA MLEKARNA

(Ob 70-letnici)

Ustanovitev

Pri obravnavanju slovenskega kmetijstva vedno ugotavljamo, da ima vse naravne pogoje za razvoj v intenzivnejšo živinorejo. Vendar si donosne živinorejske proizvodnje ne moremo zamisliti brez urejenega mlekarstva. Z mlekom najhitreje dobivamo najcenejše in najboljše živalske beljakovine, ki so za človeško prehrano izrednega pomena. Pomembne so za izboljšanje življenjske ravni, med katero spada v prvi vrsti kakovost prehrane.

V razvoju slovenske živinoreje lahko ugotavljamo, da je izredno vlogo za njen hitri razvoj odigralo mlekarstvo z ustanavljanjem prvih slovenskih mlekarskih zadrug, čeprav v začetku le z majhnimi in neurejenimi mlekarskimi obrati. Do takrat na splošno slabo razvita živinoreja, ki praktično ni dajala nobenih tržnih viškov, zlasti ne mleka, se je z možnostjo oddaje mleka in prodaje v večja potrošna središča (Trst, Reka, Pula) izredno hitro razvila. Ni slučaj, da je danes največ mlečne živine prav tam, kjer so proti koncu 19. stoletja ustanovili prve mlekarske zadruge in zgradili nove mlekarne. Ne samo mlečnost po kravi, tudi struktura črede, s tem pa tudi dohodek živinoreje, ima svoj odsev danes med posameznimi rajoni, ki so ali niso imeli zgrajenih mlekarskih obratov. Bohinj in Tolminsko imata danes skoraj 70 % krav molznic, medtem ko v posameznih rajonih Dolenjske in Štajerske to število ne presega 38 % od skupnega števila živine.

V zadnjih letih preteklega stoletja so se tudi v vaseh v okolici Škofje Loke pričeli pojavljati viški mleka, ki bi jih bilo treba na neki način vnovčiti, bodisi prodati ali predelati v trajnejše oblike mlečnih proizvodov. Ker zgledi vlečejo, so tudi v Škofji Loki predvideli obstoj obrata, ki naj bi bil sposoben rešiti to nalogo.

Tako je bila v letu 1898 v sklopu takratne Kmetijske zadruge, predvsem na pobudo 4 kmetov, sklenjeno, da se uredi mlekarski obrat in usposobi za predelavo mleka. Med pobudniki za ustanovitev mlekarne so bili: Valentin Svöljšak in Franc Kalan-Sluga s Suhe in Franc Kalan-Kržaj.

Začetki obratovanja

Čeprav je bila zamisel za ustanovitev mlekarskega obrata privlačna in obetajoča, je bila vendar težko izvedljiva. To pa zaradi tega, ker je predelava mleka zahtevno delo, v okolici Škofje Loke pa izkušenih mlekarjev ni bilo. Zato so bili začetki zelo težki in za nekatere žalostni, najbolj seveda za tiste, ki so za ustanovitev mlekarne največ prispevali.

Tako so se pričele, posebno v letnem času, kvariti velike količine sira, kar je negativno vplivalo na poslovanje in je že vse kazalo, da bo obrat v Škofji Loki prenehal s poslovanjem.

Izgube, ki je nastala s kvarjenjem sira (zakopavali so ga po bližnjih njivah), kmetje niso mogli prenesti. Zato je bilo s sodnijskim odlokom določeno, da se proda posestvo Franca Kalana, p. d. Sluga na Suhi, enega prvih pobudnikov za ustanovitev mlekarne. Stvar je bila že pred sodnijsko izvršbo. Takrat pa je posegel vmes drugi pobudnik za ustanovitev mlekarne, kmet Valentin Svobljšek in iz svojega premoženja kril izgubo. Upravni odbor Kmetijske zadruga pa je oddal mlekarski obrat v najem Leonu Neidertu, trgovcu iz mesta Pecz na Madžarskem, ta je prevzel nadaljnje poslovanje mlekarne v Škofji Loki.

Razvoj mlekarne

Leon Neidert je bil izkušen trgovec, ki je imel tudi vpogled v mlekarsko tehnologijo. Zavedal se je, da bo zadevo speljal na pravo pot le z ustrezno mehanizacijo in strokovnim kadrom. V mlekarno je montiral parno-toplotne naprave, paster posnemalnik in hladilnico, uredil je maslarno in sirarno in dal v promet ustrezne hladilne transportne posode za mleko.

Ko je bila mlekarna za takratne čase v tehničnem pogledu brezhibna, je Leon Neidert pridobil sodelavca Rudija Linkeja, doma s Češkega, rojenega 2. 2. 1880 v vasi Hermačice (izg. Hermaržice). Ta mož je kot 17-letni fant dovršil v mestu Friedland kmetijsko šolo, usmerjeno v mlekarsko stroko in je z dokaj bogatimi izkušnjami zastavil delo leta 1904 v škofjeloški mlekarni. Umrli je tudi v Škofji Loki dne 2. 8. 1957.

V letu 1908 se mu je pridružil kot sodelavec brat Viljem, rojen leta 1888, ki je dotlej služboval v mlekarni v Medvodah.

Poslovanje pred I. svetovno vojno

Mlekarna je razširila odkup mleka z območja Škofje Loke tudi na območje Poljanske doline, in sicer do Trebije, kakor je bilo mogoče ugotoviti.

Mleko iz okolice Škofje Loke in iz Poljanske doline so dovažali vozniki s konjsko vprego. Ker so vasi v Poljanski dolini precej oddaljene od loške

Sirarna v loški mlekarne

mlekarne, je bilo potrebno voznikom zgodaj na pot, da je mleko pravočasno prispelo v obrat. Vozniki so odhajali v Poljansko dolino že ob treh zjutraj, večinoma pa že prejšnji dan zvečer. Vozili so do Hotavelj, s Trebije pa je dovažal mleko vsak dan drug kmet v zbiralnico na Hotavljah.

Takratna mlekarna je bila urejena približno takole: Obrat sam je bil v istem prostoru kot danes. V prvem nadstropju nad mlekarno je stanoval Rudolf Linke z družino. V kletnih prostorih mlekarne so bile sirne kleti v istih dimenzijah kot danes. Na južni strani mlekarne ob sedanji Ledrarjevi hiši je stala ledenica. Led zanjo so dovažali vozniki iz Vincarjev in Sv. Duha. Vzhodno poleg ledenice so stali senik, konjski hlev, pitališče svinj s karanteno in kopalnim bazenom. Razen omenjenega pitališča svinj je bilo še eno pitališče, in sicer vzhodno od suškega mostu (na današnjem Plantaričevem vrtu). Osrednji del mlekarne pa je bil urejen, kakor je omenjeno v prejšnjem poglavju.

Poslovanje mlekarne

Leon Neidert je imel svoje filiale v Trstu in na Reki, kamor je pošiljal z vlakom pretežni del odkupljenega mleka in mlečnih izdelkov. Mleko za konsum je bilo pasterizirano v kotlastem pasterju, ohlajeno in natočeno v mlečne posode, te pa postavljene v ledenico ali poslane takoj naprej. Pokrovi posod za transport mleka so imeli votle podaljške, ki so segali v mleko, napolnjeni pa so bili z ledom. Tako se je ohranila nizka temperatura mleka. Nadaljnji mlečni izdelki so bili ementalški siri in surovo maslo. Mlečne preostanke so pokrmili svinjam.

Tako je teklo delo v loški mlekarni do izbruha I. svetovne vojne. Po končani vojni je prevzel mlekarno v najem od Kmetijske zadruga Rudi Linke, brat Viljem pa je bil pri njem v službi. Ker je bila med Trstom, Reko in našimi kraji potegnjena nova meja, je bil seveda promet v oba kraja prekinjen. Prodaja mleka in mlečnih izdelkov je bila preusmerjena na Jesenice, Javornik in v ljubljansko mlekarno.

Na večkratno pobudo takratnih vplivnih loških mož je bila s kraljevim ukazom dne 26. 8. 1926 v obdobju, ko je bil kmetijski minister Ivan Pucelj, ustanovljena SPECIALNA MLEKARSKA ŠOLA v Škofji Loki, ki se je nasečila v puštalskem gradu in je od Kmetijske zadruga prevzela mlekarski obrat.

Viri: Podatki Elze Strgulec, roj. Linke, iz Škofje Loke, in Franca Kalana star. s Suhe; »50-letnica mlekarskega šolstva Slovenije«, Kranj 1957.

Résumé

LA LAITERIE DE ŠKOFJA LOKA (A l'occasion de son 70ème anniversaire)

La laiterie de Škofja Loka fut créée en 1898 sur l'initiative des membres de la Coopérative agricole. Comme il n'y avait pas d'ouvriers expérimentés, de grandes quantités de fromage furent gâtées. La coopérative menacée de faillite céda l'entreprise au commerçant Neidert qui modernisa l'équipement technique et embaucha un spécialiste tchèque. La laiterie envoyait ses produits aux marchés de Trieste, Pula et Rijeka. Après la première guerre mondiale, lorsque ces villes devinrent italiennes, la vente fut réorientée vers les centres industriels du pays. En 1926, la laiterie fut rattachée à la nouvelle Ecole de laiterie.